

Искуства из употребе артиљерије у рату 1991. године*

УДК 358.1:623.41/43

Милан Милетић, пуковник

Ратна искуства која су анализирана у чланку имају оперативно-тактички значај зато што су се борбене радње, као што су блокада касарни, мобилизација артиљеријских јединица, организовање, припремање и планирање борбених дејстава, борбени распоред и организација садејства, остваривале као тактички или оперативни поступци на топографско-географском земљишту на којем су биле ангажоване значајне снаге састава корпуса.

Иако су искуства анализирана према географским и оперативним целинама, за одбрану је значајна свестрана и потпуна процена следећих чинилаца: неповољно психофизиолошко и психофизичко оптерећење појединаца, психофизичка припрема људства, недостатак потребних борбених средстава, необученост за дејства у сложеним условима вођења оружане борбе, недовољна борбена искуства, неочекивани тактички поступци непријатеља, процена најзначајнијих елемената ситуације, карактер чинилаца условљених ситуацијом и начин употребе јединица.

Периодичност и планско ангажовање артиљеријских јединица значајне су одлике употребе артиљерије у рату 1991. године, с јасно израженим следећим етапама:

1) уводне борбе или приближавање артиљеријских јединица, 2) општа артиљеријска подршка и 3) завршна артиљеријска дејства. Карактеристични су били и облици маневра артиљеријских јединица покретом и путањама, одговарајуће груписање јединица и сасређивање ватре у одређеним рејонима или на правцима у одређено време. Правовремен и сврсисходан маневар (ватром и покретом), правилан избор циљева и начин дејства чинили су основу економичности и ефикасности употребе артиљерије.

И командовање у извођењу борбених дејстава имало је одређене особености. Наиме, показало се да јединственост командовања артиљеријским јединицама потпуно одређује употребу, организовање и припремање дејстава и управљање и руковање артиљеријском ватром.

Чланак је заснован на искуствима стеченим у рату вођеном 1991. године на простору претходне Југославије, који је по много чему био специфичан. Имао је обележја верског, грађанског, етничког и реваншистичког рата, а у њему су коришћена сва дозвољена и недозвољена средства и методе. Употреба артиљерије у таквом рату била је специфична, а стечена искуства су значајна за теорију и праксу ратне вештине.

* У чланку је разматрана употреба артиљерије ЈНА пре отпочињања борбених дејстава, употреба артиљерије за подршку у борбеним дејствима и командовање артиљеријом.

Борбеним дејствима су претходили поступци и мере хрватских републичких руководилаца и самозваних лидера према Југословенској народној армији. Један од почетних облика њихове борбе била је и блокада касарни и војних објеката.

Блокада касарни и других војних објеката

До блокаде касарни и других војних објеката дошло је на основу забране да се они напусте и извуку наоружање, војна опрема и средства ратне технике из магацина РР и предислоцирају на сигурна места, као и на основу несхватљивог наређења да се све јединице и команде (штабови) самозатворе у касарне и друге војне објекте и тамо чекају даљи развој догађаја.¹

Команде артиљеријских јединица „Р“ класификације нашле су се у најделикатнијој ситуацији. Имале су минимум артиљеријских старешина и незнатан број војника, од којих готово ниједан није био артиљерац, и обимну технику коју је требало сачувати и њоме дејствовати. Истовремено, биле су им везане руке. Због тога је организована убрзана преобука расположивих војника на одређеним артиљеријским оруђима, а следећи потез био је пријем и обука војних обвезника и резервних војних старешина (РВС) – добровољаца, и њихово обучавање. Предлози за формирање ратних јединица на основу попуне пројугословенски оријентисаним резервистима добровољцима давани су и раније, али како су потицали углавном од „нижег“ старешинског кадра, одбаћивани су из несхватљивих разлога. Због тога су појединци и групе добровољаца враћани са капија касарни и упућивани непријатељу, у општинске органе одбране. Након таквог односа према њима било је тешко, а негде и немогуће, те људе и њима сличне поново приволети да се јаве у јединице ЈНА, јер су били изгубили поверење. Команде које су се, ипак, одлучиле за такав облик попуне ратних јединица радиле су то готово кришом, знајући да крше наређење. У многим случајевима и за мали број људи морало се „агитовати“ на терену.

Обука тако формираних јединица била је веома сложена: морала се изводити убрзано, у тешким условима и са људством у чијем је саставу било мало артиљераца. Упоредо с почетком обуке обављана је селек-

¹ Искуство 8. пмтбр/13. К није изузетак. Забрану извлачења средстава ратне технике и наредбу о самозатварању у касарне издао је командант 13. К, маја 1991, а то је касније поновио при обиласку јединице и на састанку са старешинама. При томе је наглашена и наредба команданта 5. ВО, као и познате „инструкције“ да се не смеју „провоцирати“ органи МУП-а и паравојних формација, да се морају поштовати органи „легално“ изабране власти на терену, да старешине не сумњају у њихову добру вољу и способност да заштите породице активних војних лица. Касније је било супротних тврдњи: да нико није бранио извлачење ТМС и опреме из магацина, да је наређење о боравку у касарнама погрешно схваћено, те да су становни и породице војних лица остали небрањени због недостатка самоиницијативе на неким тактичким нивоима командовања, и слично.

ција и класификација људи, и одмах је организована обука по специјалностима, која је, без чекања, увезивана у целину. Наравно, основни услов за то била је висока стручна, организацијска и психофизичка способност и професионална одговорност извођача обуке. Обука је проведена у неколико циклуса, чиме је осигурана заменивост људи на обезбеђењу (слање кућама на одмор по сменама и обављање других послова), а добио се и одређени квалитет на терену у саставу Територијалне одбране и других јединица.

Већина касарни у зони кризних подручја била је унутар насеља или у њиховим периферним рејонима, на местима потпуно неподесним за одбрану, поготову за кружну одбрану. Ван насељених места биле су само полигонске просторије и одређена складишта, али и о њиховом правременом уређењу за борбу, посебно за дуже време и у условима окружења, није у миру вођено довољно рачуна. Артиљеријске јединице нису имале маневарског простора на минималним унутрашњим основцима, а услова за избор елемената борбеног распореда, поготову ватрених положаја, готово да и није било.

Артиљерија није груписана према правилима јер јединице затечене у блокади нису биле у потпуном формацијском саставу и нису имале могућности да развију све своје елементе. Са саставом и структуром затеченом у блокади, артиљеријске јединице су прилагођаване и задацима одбране.² Артиљерија за подршку поседала је положаје у касарнама, на проширењима и међупросторима између објеката, спортским теренима и касарнским миниполигонима. Противоклопна артиљерија је употребљена за посредна гађања по живој сили и ватреним средствима за непосредно дејство. У појединим касарнама, на пример, где није било оруђа већих калибара, противавионска артиљерија (ПАА) употребљавана је за непосредна гађања непокретних циљева иако им то није основна намена.

У суштини, груписање артиљерије, борбени распоред и развој нису се много разликовали од одредаба правила, иако се то често наглашава, јер су примењивани у специфичним условима. Придодавања и претпотчињавања артиљерије, као и премештања и маневара у току борбе готово да и није било, што је још једна специфичност у извођењу дејстава у блокади и окружењу. Зато је артиљерија у окружењу решавала 50–90 одсто ватрених задатака, уз максимално напрезање људског и техничког чиниоца, и чинила кичму одбране.

За блокаду касарни и других војних објеката карактеристично је следеће:

– многе артиљеријске јединице дочекале су блокаду у касарнама, што се веома неповољно одражавало на њихову употребу, груписање

² У касарни „Логориште“ у Карловцу, артиљерија за подршку (МБ 120 и 82 mm) образовала је целину под јединственом командом. Условно је названа батеријом, иако је имала 19 цеви. Положај који је поседнут организован је у четири сектора, који су обезбеђивали једновременно кружно дејство. Других груписања артиљерије није било, а за непосредна гађања кориштени су тенковски топови (85 и 100 mm).

и дејство. Већина касарни није пружала могућности за правилан избор положаја и осматрачница, што је ограничавало дејство артиљерије на непосредно гађање;

- пошто је већина касарни у урбаним деловима градова, обавештајно-извиђачки органи нису могли да напусте касарне, што је онемогућавало обимније планирање, израду борбене документације и квалитетније руковање артиљеријском ватром;

- припрема почетних елемената је начелно била „скраћена“ због развоја и рада осталих органа и сталног дејства снајпериста, али и због субјективних разлога;

- руковање ватром није извођено према артиљеријском правилу гађања, већ по принципу „ради како знаш“, с намером да се што пре добије погодак у циљ;

- положаји су инжењеријски уређивани према расположивом времену и условима у касарни, али је утврђивање појединих оруђа смањивало могућност за маневар (премештање) оруђа и због скучености касарни;

- с обзиром на вишенационални састав јединица, уз стално дезертерство војника, а посебно старешина, било је веома тешко одржавати борбени морал јединица у почетним дејствима у блокади, а након почетних тешкоћа и суочавања с неминовношћу вођења оружане борбе, борбени морал је био у сталном порасту. Старешине јединица су пресудно утицале на изградњу борбеног морала, како негативно, када је долазило до распада целих јединица, тако и позитивно, а и у том случају су јединице одржаване у веома тешким условима, без помоћи са стране;

- за организацију извиђања за осматрачнице су углавном коришћени доминантни објекти у касарни или, по потреби, други мање уочљиви објекти.

Показало се да артиљеријске јединице (дивизиони) нису биле у миру обезбеђене катастарским плановима насељених места у својој зони одговорности, већ само топографским картама размере 1:50.000 и 1:25.000, које су ситније размере од неопходних за успешно организовање, припрему и извођење б/д и организацију садејства пешадије, оклопно-механизованих јединица и артиљерије у борби за насељено место. Тај недостатак се посебно испољио у нејасним ситуацијама, када је артиљерија често морала да гађа испред предњег краја својих снага, које се нису виделе од високих грађевина.

Мобилизација артиљеријских јединица

Артиљеријске јединице, као и све друге, имале су неколико мобилизација, које су различито утицале на морал, опште расположење и извођење борбених дејстава. Карактеристично је да је одзив војних обвезника и РВС био најбољи у току прве мобилизације, а касније све слабији, чак неко време и критичан. На основу искуства, намећу се следећи закључци у вези с мобилизацијом артиљеријских јединица:

– припреме за мобилизацију сведене су на формалну израду документа, која у току мобилизације најчешће нису кориштена. Одређене тачке ПРАМОС-а превазиђене су и не одговарају стварности. Расположено људство није одговарало захтевима и потребама јединице. Неодазивање војних обвезника у артиљеријске јединице и њихова замена другим специјалностима наметала је нове проблеме и стварање „артиљераца“ на брзу руку;

– обука основних и нижих јединица за извођење б/д била је веома кратка и непотпуна с обзиром на људство које је некада обучавано, а није се одазвало, па се испоставило да свако може да буде артиљерац, што је у супротности с правилима и прописима;

– информисање људства је било непотпуно и неуверљиво, а најчешће су га изводили људи који нису одговарали тој функцији;

– наређења о употреби јединице преношена су непотпуно и неправовремено, са много импровизација, што је утицало на квалитет, а и на само обављање задатака;

– садејство и сарадња у току рата најчешће су зависили од непосредне заинтересованости и снажљивости команданта;

– проток обавештајних података био је веома слаб, тако да су јединице биле принуђене да се углавном саме сналазе;

– организација позадинског обезбеђења имала је много импровизација и пропуста;

– бригаде „Р“ класификације остале су без команданата и руковолаца магацина ратне резерве, па је дошло до развлачења, отуђивања и крађе техничких материјалних средстава (ТМС), што је утицало на квалитет мобилизације;

– сталним домобилизацијама и новим људством умањивана је борбена готовост јединица, јер нису упућиване на организовану борбену обуку и артиљеријска бојна гађања, па тек после тога на обављање задатака;

– неодазивање на мобилизацију и дезертерство били су стална опасност за разбијање и распадање великог дела артиљеријских јединица. Мобилизацију је неминовно морала да подржи држава законом и оштрим репресивним мерама.

Извлачење артиљеријских јединица из блокаде и почетак борбених дејстава

Мали део артиљеријских јединица, захваљујући самоиницијативи команданата, успео је да избегне блокаду у касарнама, да се извуче ван града и ту организује живот, рад и отпор проуштакској власти.³ Такође, мали део команди артиљеријских јединица је добро проценио предстојеће догађаје и предузео мере за извлачење минско-експлозивних сред-

³ На основу правилне процене укупне ситуације, предузимањем правовремених мера команда 580. мабр плански је извукла јединице из града на вежбовну просторију.

става, горива и других материјалних средстава и њихову предислокацију на територији по дубини. Показало се да су правилно поступиле артиљеријске јединице које су донеле одлуку о напуштању касарни у градовима. Био је то резултат процене да ће неминовно доћи до оружаног сукоба, јер су паравојне формације Републике Хрватске биле све агресивније, а део јединица је већ био поклекао под налетом усташа.⁴

У зони извођења б/д најчешће су се појављивали мали циљеви, рентабилни за дејство једне топовске батерије или једног оруђа „Огањ“ са 30–50 одсто пуњења. Груписање је изведено тако што је основна организацијско-формацијска структура био дивизион, у оквиру којег је свака ватрена јединица – батерија, добила засебан азимут основног правца (АзОП), а у дивизионима „Огањ“ сваком оруђу је одређиван засебан правац гађања.

Маневар у току б/д извођен је ватром и покретом – премештањем јединица. Слабости које су се испојиле у б/р јесу предуго остајање на истим положајима, дејство артиљерије као опште војне јединице, поседање дела фронта због недостатка пешадијских јединица и непопуњеност јединица војничким саставом. Ватром јединица бригаде управљано је централизовано, а ватром батерија – дивизиона руковао је командант дивизиона и група за осматрање и коректуру ватре. Почетни елементи припремани су на скраћеној и делимично потпуној основи, а везивање елемената б/р на потпуној топографско-геодетској основи. Муниција је рационално трошена, а утрошак по циљевима прилагођен је потребном ефекту у тренутној ситуацији. Ноћу је гађано без осветљавања рејона циљева, јер јединица није имала светлећих пројектила, а ефекат ватре осматран је инструментима, са осматрачница на земљи. Око 20 одсто гађања изведено је на неосматране циљеве или према подацима које су давале подржаване јединице. Извиђање елемената б/р непријатеља извођено је са предњег краја, док су по дубини циљеви откривани радаром, што је било недовољно. Отежавајућа околност био је недостатак савремених средстава за осматрање и одређивање места и димензија циљева. Нису образоване артиљеријско-извиђачке групе, нити су прикупљани подаци о непријатељу ангажовањем људи на терену, јер није обављена обавештајна обрада територије пре отпочињања борбених дејстава.

Веза је правовремено организована развојем покретног радиорелејног центра одмах по отпочињању дејства, тако да је команда јединице обезбеђивала функционисање свих веза према претпостављеној команди, унутар јединице и према суседима. Веома је било значајно успостављање покретног радио-центра и обезбеђење веза с претпостављеном командом у периоду извлачења јединица преко положаја у зони одговорности јединица.

⁴ Искуство из извлачења артиљеријских јединица из блокаде и почетка б/д углавном се односи на 580 мабр.

Систем осматрања био је развијен на потребном нивоу, а ватром је управљано с поседнутих осматрачница или на основу података добијених од јединица (старешина) које су биле у борбеном додиру или блокади. Било је случајева да су дивизиони дејствовали по планираним циљевима без осматрања, и то углавном због тога што није било услова за осматрање. Ситуација је стално праћена, а на основу откривених (добијених) података извођена је припрема б/д и допуњаван је план дејства. Борбена документација која је вођена у дивизиону обезбеђивала је успешно вођење борбе. Било је случајева да дивизион по батеријама истовремено дејствује на три различита циља, што мало усложњава преношење команди, али се и то успешно остваривало.

Садејство у борби било је потпуно заступљено, а према потреби је остваривано и у оквиру јединица. Међутим, било је проблема са садејством с територијалним јединицама, најчешће због избегавања обављања борбених задатака. Због различитих карактеристика дивизиона (домет и ширина зоне дејства – свака батерија је имала свој АЗОП), а на основу сазнања да непријатељ не зна места ВП, није извођен чест маневар покретом. Дивизиони су били оспособљени за обављање задатка у свим временским условима, дању и ноћу. Све елементе за гађање израчунавала су рачуначка одељења батерија и дивизиона истовремено, а за сваку планирану концентрацију ватре (КВ) израчунати су елементи рачунски унапред, тако да је поређењем елемената искључивана могућност грубе грешке, а такав рад је омогућавао велику прецизност у гађању.

Извиђање и прикупљање података било је непрекидно, а обављано је својим и другим снагама и средствима. Инжињеријско обезбеђење је организовано сопственим снагама и средствима. Извођено је делимично укопавањем, делимично израдом и насипањем земље, у комбинацији с праговима за пругу, а када је било услова и употребом инжињеријских машина. У сваком случају, било је у функцији добре заштите.

Дивизиони су правовремено премештани, јер ниједног тренутка нису трпели ватру непријатеља (сем појединачно залуталих пројектила), а дејствовано је по рејону након њиховог напуштања ватрених положаја. Дивизиони нису били потчињени – претпотчињени ниједној јединици све време извођења борбених дејстава. Резултати таквог дејства позитивно су утицали на општу ситуацију.

Међутим, већина артиљеријских јединица на територији Хрватске остала је у касарнама сходно наређењима, и није извучена на шире просторе око гарнизона. Касније су све те јединице заробљене после краће борбе, или су се одмах предале.

Употреба артиљерије за подршку у борбеним дејствима

Употреба артиљерије у б/д, према одредбама правила, неприкосновено је право команданата бригада и корпуса, које су они у б/д у многим приликама користили неправилно и поред упозорења начелника артиље-

рије и команданата артиљеријских јединица. Стога би начелницима артиљерије, који су овлашћени да командују артиљеријом само у духу одлуке, и командантима артиљеријских јединица, који командују само када су прекинуте везе, требало дати већу слободу одлучивања. У б/д било је мало ситуација у којима су о употреби артиљерије одлучивали артиљерци, па се намеће питање да ли је до тога дошло због неодлучности или због дисциплине команданата артиљеријских јединица.

Искуства из употребе артиљерије за подршку у б/д огледају се у следећем:

- артиљерија корпуса, па и војишна артиљерија, ангажоване су више него што је било потребно, што је било условљено недовољним ангажовањем средстава за подршку пешадијских јединица (МБ – 60 mm и 82 mm, ЛРЛ – 128 mm) бригадних артиљеријских група;

- недовољно су искориштени ефекти дејства артиљерије. Пешадијске јединице су у одређеним ситуацијама чекале да артиљерија у потпуности уништи противника, па да онда крену у напад. Такво дејство артиљерије, међутим, није се могло остварити;

- расподела циљева није обављена према намени и могућностима појединих артиљеријских система. Дешавало се да артиљерија корпуса добије задатке нивоа средстава подршке батаљона, а такво ангажовање је било нерационално, неекономично и откривало је положаје артиљеријских јединица пре него што је то било потребно;

- због неодговарајућег груписања артиљеријских група по правцима захтевано је дејство у већој ватреној зони од технички могућег, а понекад су артиљеријске јединице ранга дивизиона дејствовале у три и више азимута основног правца;

- ангажовање артиљерије у улози оруђа за непосредно гађање, као и пратећих оруђа, није правовремено планирано, што је доводило до накнадног ангажовања, довођења и развоја, као и одређивања ватрених задатака;

- нелогично су употребљаване артиљеријске јединице у улози армијско-артиљеријске групе (ААГ) и подвлачене непријатељу на пушкет и испред бригадних артиљеријских група.

Искуство из одлучивања које се односило на употребу артиљерије донекле упућује на преиспитивање неких досадашњих решења и одредаба правила. Наиме, веома дуг пут од потребе за дејством артиљерије, преко захтева претпостављеној команди, до одговора на захтев изискују време после којег, најчешће, употреба артиљерије постаје неправовремена, а тиме и неефикасна. Команде артиљеријских јединица морају да имају макар делимичну аутономност у одлучивању о употреби артиљерије (према сопственој процени или на захтев подржаване јединице). Ради веће ефикасности и правовремености та надлежност би делом требало да се пренесе на ниво команде дивизиона.

Право на употребу корпусне артиљерије имао је командант корпуса и начелник артиљерије. У току б/д чести су били притисци команданата бригада, батаљона, па и нижих тактичких састава да употребља-

вају артиљерију за уништавање тачкастих циљева на п/к непријатеља од којих јединице у додиру трпе ватру. Такође, команди корпуса и команди корпусне артиљеријске групе (КАГ) постављани су такви захтеви а да, при томе, нису употребљени расположива артиљерија и друга ватрена средства наведених јединица. Ти захтеви су били нереални, а често су постављани и ултимативно команданту дивизиона, нарочито у јединицама Територијалне одбране. Разлог за то била је недовољна обученост и увежбаност јединица ТО за употребу сопствене артиљерије (МБ батерија, хаубичких батерија и т 76 mm М-42), које су веома мало чиниле на подизању б/г и оспособљавању батеријске и бригадне артиљерије, а нису довољно поштовале ни начела употребе артиљерије.

Приликом избора циља и ангажовања артиљеријских јединица одобравани су релативно мали утросци муниције, а захтеван је велики степен неутралисања. Веома често је захтевано да вод, па чак и одељење, неутралише циљеве великих димензија. Дешавало се да артиљеријска јединица, ангажована на појединим правцима, остане сама на п/к и трпи непотребне губитке због неорганизованог напуштања положаја пешадијских јединица.

Начела употребе артиљерије и задаци које она обавља по нивоима организовања углавном су се показали као прихватљиви и рационални. Међутим, с аспекта тактичке употребе, а посебно с аспекта правремености и ефикасности, на основу искуства, озбиљно је доведена у питање оправданост третмана ватре дивизиона као основне ватре. Томе је супротстављена потреба за тренутном спремношћу за отварање ватре „сад за сад“, што се много брже постиже ватрама батерија, када свака батерија добија свој сектор дејства, основни правац и планиране ватре.

Искуства везана за дејства артиљерије у насељеним местима и градовима указују на сву сложеност тог проблема и на потребу за озбиљним изналагањем решења. При томе, сасвим је извесно да приликом употребе артиљерије у дејству на насељено место циљ мора да буде строго дефинисан.

Командовање артиљеријом

Командовање артиљеријом обухвата њену употребу, организовање и припремање дејства, и управљање и руковање артиљеријском ватром. Одвија се према принципима једноставности, сигурности, непрекидности, еластичности, ефикасности и оперативности. У рату вођеном 1991. године командовање артиљеријским јединицама је углавном било комбиновано и централизовано, а ређе децентрализовано. Централизовано командовање артиљеријом било је најизраженије и најбоље организовано у оперативним групама. Целокупна артиљерија формацијска, придата, па чак и артиљерија претпостављене команде (кад је дејствовало за потребе групе), стављена је под јединствену команду – мали артиљеријски штаб (МАШ). Штаб је командовао и управљао ватром целокупне артиљерије, уз потпуно овлашћење команданта, а чинили су

га официр из претпостављене команде, као главни координатор, и 3–5 официра из оперативне групе, с одређеним средствима за одржавање везе и прибором и инструментима за руковање артиљеријском ватром. Под командом штаба, у просеку, било је 3–5 батерија 120 mm, 1–2 формацијска артиљеријска дивизиона за подршку и 1–2 дивизиона претпостављене команде. Штаб се размештао на КМ оперативне групе, одакле је имао директну везу са системом осматрачница и ватрених положаја. Артиљеријском ватром је управљао штаб, а ватром су руковали извршиоци гађања, непосредно распоређени на п/к, а по потреби и штаб, на основу непосредних захтева за понављањем појединих већ остварених ватри.

Артиљеријским јединицама – дивизионима командовао је претпостављени старешина: одређивао је тактичке и ватрене задатке, рејоне борбених распореда, почетак дејства и утрошак муниције. На основу тога, планирана су б/д и тежило се да се дејство јединице одвија према плану.

За почетна дејства било је карактеристично упућивање на обављање задатка, непосредно после мобилизације, још несређених и неприпремљених јединица за борбена дејства. Није сагледан и довољно схваћен значај непосредне припреме за прву борбу, што је код неких јединица имало катастрофалне последице.

У командовању артиљеријом до изражаја су дошли:

- правовремено издавање наређења и других регулативних докумената и њихова дисперзија потчињеним јединицама, као и контрола предузетих мера;

- помоћ потчињеним командама у решавању појединих задатака;
- сналажљивост артиљеријских старешина у новонасталим ситуацијама на фронту, које су биле проузроковане, пре свега, дејством непријатеља, а делом условљене временским и земљишним условима;

- недовољно поштовање надлежности у командовању артиљеријом, па се често дешавало да се за употребу артиљеријске групе тражило одобрење другог претпостављеног старешине;

- непрецизно постављање задатака артиљеријским јединицама од стране команданта подржаване јединице. Ти задаци обично нису давани у припреми за борбена дејства, већ у току самог извођења борбених дејстава;

- наметање рејона елемената б/р артиљеријским јединицама без извињања, чиме су артиљеријске јединице довођене у ситуацију да поседају рејоне који им тактички нису у потпуности одговарали, посебно не за предузимање мера борбеног осигурања и инжењеријског обезбеђења;

- непланско ангажовање артиљерије, у појединим случајевима и етихијско, јер су је поједини команданти пешадијских јединица схватили као снагу која треба и мора да реши све недаће пешадије;

- циљеве за гађање углавном су бирали команданти здружених и оперативних састава, и ретко су тражили предлог органа артиљерије.

Подела циљева између видова и родова, као и између самих родова, непрецизно је регулисана. Према врсти, величини и активности циља није одређивана јединица за гађање. Утрошак пројектила је одређиван произвољно, а не према табlici, како је предвиђено Артиљеријским правилом гађања, и био је мањи него што је предвиђено у табlici;

- неодговарајуће одређивање утрошка муниције, степена неутралисања према врсти циља, расположивих ресурса и могућности наводи на погрешан закључак о великом утрошку муниције;

- ангазоване су артиљеријске јединице за дејство по елементарним циљевима који би требало да су у надлежности средстава подршке пешадијских јединица (батаљона);

- недовољна оспособљеност резервних артиљеријских старешина за командовање артиљеријским јединицама, као и руковање и управљање ватром, наметало је потребу да се на дужност команданта дивизиона, заменика команданта дивизиона и, по могућности, командира батерије постављају активне старешине;

- команданти здружених и оперативних састава нису тражили, или нису довољно уважавали предлоге органа артиљерије, па су поједине артиљеријске јединице ненаменски употребљаване;

- веома мало се водило рачуна о времену за потчињене, па нису правовремено, по правилу, издавана припремна наређења, тако да је јединицама остајало мало времена за припрему, што се одражавало на ефикасност артиљеријске ватре;

- нису реално постављани задаци, нарочито време маршевања и готовости, па су јединице једва стизале да обезбеде готовост, уз крајње непрезање људства;

- командовање није било довољно еластично и није увек пратило промене ситуације;

- артиљеријске јединице су показале прилагодљивост за извођење б/д у веома сложеним условима;

- били су велики учинци артиљерије по циљевима ван заклона, са степеном неутралисања који знатно превазилазе норме;

- од артиљерије је захтевана непрекидна подршка дејства пешадијских, оклопно-механизованих и јединица ТО, при чему није вођено рачуна о трошењу муниције.

Артиљеријске јединице је углавном карактерисало сигурно, брзо и ефикасно решавање новонасталих ситуација на фронту. У току б/д први пут се појавила нова врста артиљеријске ватре – „морална ватра“, за подизање морала пешадијским и оклопно-механизованим јединицама.

Организовање и припремање борбених дејстава

У процесу организовања и припремања борбених дејстава артиљерије било је међу јединицама разлике у обиму и начину рада, зависно од задатака које су добијале, услова у којима су се нашле, расположивог времена и обавештајно-извиђачких података. Отуда су поједине једи-

нице и команде имале могућности за комплетно организовање и припрему дејства, док су друге све обавезе обављале „на брзу руку“ и „у ходу“.

Артиљеријске јединице ангажоване у фронталном облику б/д при-мале су задатке у оквиру извиђања, а ређе према карти на командном месту претпостављене команде. Јединице и команде у окружењу, пого-тову када није било везе с претпостављеном командом, задатке нису ни добијале. Браниоци су одређивали задатке на основу проучавања услова у којима се јединица нашла, дневног праћења и процене ситуације. У почетку је, због недостатка одговарајућих података, нејасне ситуације, наредбе о самозатварању и забрани иницијативе и активних дејстава однос био углавном пасиван. Чекало се на потезе непријатеља, па је тек онда, на основу његовог дејства, испољених намера, јачине и откривања положаја узвраћано ватром. После првих искустава, и поред непромењених наредаба и свесно наметнутих забрана, преузимала се, а касније и преотимала иницијатива, што је давало неупоредиво боље резултате.

Пријем, проучавање и схватање задатака углавном су били успешни, али су процене ситуације биле слабије, посебно процена непријатеља. У почетним борбеним дејствима мало се знало о непријатељевом распореду снага и средстава по правцима, линијама, положајима и рејонима, као и о месту и начину дејства снага ватрене подршке. С обзиром на слабу процену, тешко је било доћи до правих закључака, па се то одражавало на избор циљева. Команданти здружених и оперативних састава нису тражили, или су недовољно уважавали пред-логе органа артиљерије, па су поједине артиљеријске јединице употреб-љаване ненаменски. Међутим, било је и органа артиљерије недовољно стручно оспособљених, који су избегавали проблеме и ишли линијом мањег отпора, што се негативно одразило на артиљеријске јединице.

Приликом проучавања задатака као најбољи начин показао се потпун метод рада целе команде здружене јединице (артиљеријске јединице) у присуству команданата потчињених јединица (команданата дивизиона), јер су се одмах одређивали елементи за организовање садејства, што је имало изузетан значај. У процени ситуације, посебно непријатеља, непроцењив значај су имали што потпунији обавештајно-извиђачки подаци. Међутим, недостатак таквих података осећао се на свим нивоима командовања. У току процене ситуације најбоље је било када се радило тимски, јер су се одмах могли размењивати елементи и закључци из процене. Наиме, проучавање задатка и процена ситуације били су процеси који су се прожимали и допуњавали.

Непотпуни обавештајни подаци у припреми борбених дејстава, пред увођење у борбу, а и касније у току б/д, као и њихов недостатак, имали су катастрофалне последице по артиљеријске јединице, јер су доживља-вале непријатна изненађења приликом поседања и премештања ватре-них положаја.

Класични потпуни предлози подношени су веома ретко. Обично су то били проблемски предлози, с најзначајнијим елементима, који су у случају усвајања постајали и тачке заповести, као и основа за родовско наређење. Само издавање заповести (наређења) показало се као добро у процесу командантског извиђања и по деловима. Није био редак случај да се предлози начелника артиљерије командантима јединица не поднесу, јер се поступало према заповестима и наређењима претпостављене команде послатим поштом (курир). Усмена заповест за борбу ретко је издавана на нивоу батерија – понекад је издавана у дивизиону, а скоро никад у артиљеријском пуку – бригади. Заповест је, по правилу, била у писаној форми на свим нивоима командовања.

Планирање борбених дејстава и израда борбених докумената

Планирање борбених дејстава и израда борбених и других докумената су углавном добро вођени. План дејства је потврђен као основни борбени документ и помоћу њега су извођена борбена дејства. Показало се да је за вођење плана дејства у нужди довољна карта размера 1:25.000, на коју се наносе основни подаци о непријатељу и стално допуњавају. Међутим, у планирању б/д и изради борбене документације било је на почетку рата много пропуста. Планови дејстава су добро вођени у већини јединица, али су оптерећивани сувишним подацима. Прикази пресека ситуација на паусу показали су се као веома практични, али у текстуално-табеларном делу плана дејства треба изостављати податке који су дати у заповестима и на плану дејства.

Израда борбених докумената зависила је углавном од услова и расположивог времена, а њега је увек било веома мало. Као добар се показао метод заједничког рада начелника артиљерије и команданата артиљеријских јединица на планирању, чиме је отклањана потреба да се раде извод из плана дејства артиљерије и наређење за борбу начелника артиљерије, јер је све то преношено командантима непосредним контактом и уношено у планове артиљеријских јединица. Такође, при разради плана дејства у артиљеријској бригади добро се показало да у раду учествују команданти потчињених јединица и да се старешине увежбају да задатке примају уз цртање на карти, са што је могуће мање текста, а да их конкретизују на земљишту.

У рату је у потпуности реafirмисана радна карта. Као заиста потребни документи показали су се план дејства, план везе и криптозаштите, и ратни блок, док су остали, као прилози плана дејства, посебно текстуално-табеларни део плана, рађени у обиму који је био нужен за успешно командовање јединицама у борби. Документи попут плана безбедности, плана рада и одмора команде, плана блиске одбране итд. рађени су по потреби и у обиму који обезбеђује функционисање система. Показало се да је план ПоОб потребан у вишим тактичким артиљеријским јединицама, али у обиму који не оптерећује рад и обезбеђује ефикасну логистичку подршку. Од осталих докумената

примењивани су, на пример, списак координата, таблица циљева, таблице почетних и поправљених елемената, и слично. Тежило се да се у рату обим докумената смањи, а они учине што функционалнијим и да буду искључиво у служби оперативности и ефикасности. Тако су документи који се раде мање-више само из обавезе у већини артиљеријских јединица избачени. Такође, као нужна се наметнула потреба за што хитнијим увођењем у артиљерију командно-информационог и рачунарског система.

Артиљеријске команде и јединице су добро планирале б/д, али се борбена документа у појединим јединицама и командама нису могла адекватно користити у наредним дејствима. Поред тога, показало се као веома корисно да се извод из плана дејства артиљеријских дивизиона (батерија) достави и командантима батаљона и командирима чета, и да се они укључе у осматрање артиљеријске ватре по циљу који могу да осматрају.

Борбени распоред, избор, развој, поседање, премештање и маневар артиљеријом

Борбени распоред артиљерије био је углавном нарушен, и нису се поштовале одредбе правила. Елементи борбеног распореда артиљеријских јединица, а посебно ватрених делова батерија и дивизиона, као и командно-извиђачки делови пукова – бригада бирани су и поседани ван начелних норми. Елементи борбеног распореда бирани су неправилно, а то је било посебно изражено у дивизијским и корпусним артиљеријским групама. Оруђа на ВП батерија постављана су у линију, одстојања између оруђа била су мала (некад мања од 15 m), а средства вуче била су непосредно уз оруђа, тако да су била веома уносни циљеви за авијацију и артиљерију. Растојања између батерија у оквиру дивизиона била су увише мала (негде и до 100 m), што је изван дозвољених норми.⁵ Моторна возила на ВП постављана су у почетној фази рата као у ауто-парку, и нису укопавана и маскирана, а пошто нису бирани резервни ВП, нису ни поседани. Послужиоци поред оруђа неправилно су заузимали своја места, шетали на ВП, скупљали се по групама на отвореном простору и тако постајали жртве артиљеријске ватре непријатеља.

Очекујући ватрени положај за јединице вишецевних лансера ракета (ВЛР) бирани су и поседани неправилно, а нису мењани после дејства и остајали су данима (непрекидно) на истим местима, што је супротно начину употребе тих јединица. Осматрачнице су, такође, углавном биране неправилно, а тако су и поседане и кориштене. Избор на равничарском земљишту био је отежан – кориштене су цркве, силоси, тавани већих зграда и слично.

⁵ Карактеристично негативни примери б/р и развоја били су у 152. мабр, која је могла послужити као пример како не треба бирати, поседати и премештати елементе б/р (ВП АГ у домету непријатељевих минобацача).

Развој артиљерије и поседање одвијали су се углавном добро, али је премештање артиљеријских јединица, посебно виших, било неправилно или уопште није извођено. Тако су поједине јединице на истом ВП остале и по 10–15 дана, а неке и дуже.⁶ С обзиром на то да нису бирани резервни ВП, артиљерија је била статична и непокретна, па је трпела и одређене губитке у живој сили и ватреним средствима.

Елементи б/р развијани су и поседани углавном дању, при чему се није водило рачуна о времену готовости артиљерије за дејство. Поједине бригадне артиљеријске групе поседале су нове положаје ноћу, што је изазивало велике проблеме: необележени путеви, неисправни фењери, необучени возачи за возњу под ратним светлима палили су велика светла (у неким јединицама стављали су навлаке на фарове који немају ратна светла или су их премазивали блатом), возила су се заглављивала, губљени су делови, било је галаме итд. Због свега тога поседање је трајало двоструко дуже него дању.

Премештање артиљерије било је проблематично у већини артиљеријских јединица јер се нису довољно осигуравале. С обзиром на статичан начин вођења б/д и на тактику „крени–стани“, веома дуго су се задржавале на истим ВП, јер нису бирале резервне ВП, а самим тим нису их ни поседале и поред испољеног дејства и претрпљених губитака. Елементи б/р углавном су премештани без детаљнијег извиђања, и то целе јединице, без поштовања основних начела. Командна места нису одговарала борбеним условима и углавном се на њима мирнодопски понашало. Размештај позадинских јединица био је веома проблематичан, а моторна возила из пописа која нису имала одговарајућу тонажу била су велики проблем за јединицу. Ниједно од њих није закопавано ни после 20 дана проведених на једном месту. Моторна возила са муницијом и МЕС, заједно са осталим, као и средства вуче у батерији, постављана су као у ауто-парку.

Показало се да на деловима ратишта где су се изводила офанзивна б/д артиљерију у премештању треба ојачати механизованом јединицом јачине до механизоване чете, коју треба распоредити у маршевски ешелон дивизиона или на критичним тачкама дуж марш-руте јединице. За такве задатке могу се узимати јединице из другог б/е или већ распоређене јединице на правцу премештања артиљерије. Показало се, такође, да се лаке артиљеријске јединице ПВО (нарочито на борбеним возилима) могу веома успешно користити за обезбеђење артиљерије у премештању јер су погодне за брзо отварање ватре у покрету. С обзиром на инфериорност непријатељеве авијације, показало се као сигурно премештање артиљерије дању, по деловима и са мањим јединицама.

У оквиру дивизиона премештање артиљерије извођено је у два дела због непрекидне подршке. У појединим ситуацијама, када су се јединице нашле у борбеном распореду, а дошло је до примирја, да не би били

⁶ После премештања на наредни ватрени положај 16. мабр остала је на тим положајима до краја ратних дејстава.

откривени елементи б/р и да непријатељева артиљерија не би дејствовала по нашој артиљерији премештани су елементи борбеног распореда на наредне ватрене положаје у једном делу. У појединим ситуацијама премештање је било отежано због нагомилавања других јединица на путу, тако да је настајала велика гужва, што је могло имати последице да је у то време дејствовала непријатељева артиљерија или авијација.

Због тога што су се борбена дејства изводила на релативно малом простору, а и због честих прекида офанзивних дејстава (примираја), артиљерија је дејствовала статично, без честих промена б/р, што је омогућавало непријатељу да брзо открије положај и да по њему дејствује. Поједине артиљеријске групе већих калибара које би изабрале резервне ВП тражиле су од претпостављене команде одобрење да их поседну иако је то одлучивање у надлежности саме артиљеријске групе.

Посебан проблем били су избор и премештање осматрачница на равничарском земљишту. Док су артиљеријске старешине биле на осматрачницама, пешадијске старешине су боравиле углавном на командним местима. Веома ретко су осматрачнице команданта артиљеријске јединице и командира батерија биле у близини команданата батаљона. У појединим ситуацијама командир батерије се налазио у борбеном возилу са командиром чете, или се командант дивизиона налазио у командном возилу с командантом батаљона, што се показало као практично. Често се осматрачница команданта дивизиона и командира батерије нашла испред предњег краја наших снага, са веома малим пешадијским обезбеђењем, а понекад и без њега.

Борбени распоред артиљеријских јединица понекад није одговарао борбеном распореду подржаване јединице или условима на ратишту. Артиљеријске групе су понекад истуране сувише напред, чиме је довођено у питање њихово обезбеђење. Однос између елемената борбеног распореда артиљеријских јединица био је нерационалан. Недовољно извиђање и праћење покрета јединица условљавало је избор места за осматрачнице са којих није било могуће потпуно осматрање у зони извиђања, јер су неправилно бирана и поседана, а извиђачки делови су губили контакт с подржаваном јединицом. У току извођења борбених дејстава дешавало се да се пешадијске јединице повуку, а да на положају остану артиљеријске групе без конкретног задатка и наређења за даљи ток борбених дејстава зато што је, једноставно, на њих заборављено.

Премештању артиљеријских јединица није претходило потпуно извиђање елемената б/р на наредним рејонима. Они у припреми борбених дејстава нису ваљано ни предвиђани, ни извиђани, што је правдано незнањем да ли је јединица у нападу или у одбрани.

Маневар покретом је ретко извођен, јер због темпа извођења борбених дејстава нису били потребни већи покрети, а то је код јединица изазивало одређену инертност. Маневар ватром је у потпуности извођен, тако да је код противника стварана слика о ангажовању већег броја артиљеријских јединица од стварног. Смањени маневар покретом надокнађиван је маневром ватре.

Између артиљеријских јединица у борби је постојало садејство, а планирано је током припреме и организовања дејства. Међутим, међуродовско садејство, иако је било делимично организовано, скоро да уопште није остваривано.

Команданти дивизиона – артиљеријских група имали су организовано, планирано садејство с командантима оклопних и моторизованих батаљона. Поред наређених и планираних мера и поступака, садејство је остваривано и личним контактима команданата дивизиона и батаљона који су подржавани. Такво решење садејства између јединица омогућавало је самоиницијативу старешинама, решавање тактичких проблема у току б/д и еластично командовање.

Највећи проблем је била организација садејства између артиљерије и других родова, иако су чињени различити покушаји да се он реши: од заједничког рада на планирању органа родова и команданата родовских јединица, преко заједничког извиђања и организације везе, до честих личних контаката. Најбољи резултати су постизани радом на заједничком планирању, упућивањем извиђачких група и артиљеријских извиђача на истурена командна места (ИКМ) и осматрачнице команданата (ОК) подржаваних јединица, и добром везом. Садејство је правилно организовано и у потпуности је функционисало између артиљеријских и инжењеријских јединица, без чијег би ангажовања артиљерији умногоме биле ограничене могућности за маневар и поседање елемената борбеног распореда. Недовољно прецизирање садејства према месту, времену, задатку и носиоцу од стране команде подржаване јединице умногоме је утицало и на ток садејства између артиљеријских јединица суседа и подржаваних јединица.

Последица лошег садејства с авијацијом било је једновременно дејство по истим циљевима, јер на нивоу здружене команде није било расподеле циљева. У случају садејства авијације и КоВ (артиљерија) у непосредној ватреној подршци било је много грешака, па чак и с трагичним последицама. На основу искуства, авијацију не треба ангажовати за циљеве које може да гађа артиљерија, већ за циљеве на већој удаљености, јер артиљерија мора да се притаји у току дејства авијације. Није добро остварено садејство с авијацијом ни у извиђању (ангажовање хеликоптера с артиљеријским извиђачем, коришћење аерофото-снимача, и слично).

Током садејства с АРЈ ПВО све време б/д није било таласа обавештавања, а често налет наше авијације није ни најављиван. Веза садејства није постојала, већ је садејство организовано у току самог извођења борбених дејстава.

Управљање и руковање артиљеријском ватром

Приликом руковања артиљеријском ватром у насељеном месту највећи проблем је осматрање погодака. Велике зграде отежавају осматрање, па су као први у коректури дању испаливани димни, а ноћу

светлећи пројектили, да би се после наставила коректура. Од извршилаца гађања захтевани су храброст и стручност, јер су морали да буду у првим борбеним редовима и да коректуру воде поступно „ка себи“, приближавајући ватру на 100–105 m, а неки одважнији и ближе. Таква тачна и прецизна ватра је подизала морал борцима у градским борбама и уливала веру у прецизност артиљеријске подршке. Поред тога, за руковање ватром коришћени су и подаци, односно осматрања командира чета (ређе батаљона) по уоченим циљевима „по странама света“, али изузетно. Они су кориштени као извиђачи – осматрачи, и само су јављали место погодака, а артиљеријске старешине су водиле коректуру и групно гађање. Организовано је било и више осматрачница (помоћне, наредне) због ограничене видљивости, али су увек биране више, неупадљиве зграде, чији су тавани служили за осматрање, а подруми за склоништа.

Артиљеријска припрема напада на насељено место добро је планирана, избор циљева је био добар, као и одређена структура, али нису кориштени њени ефекти за покрете пешадије и оклопно-механизованих јединица. У току артиљеријске припреме само делимично је планирано рушење, и то посредним гађањем, које је примењивано и онда када је било услова за непосредно гађање, што је недопустиво. Зграде и подруми су рушени вертикалним гађањем упаљачима подешеним на успорење, и то са доста ефекта. Најбољи резултати у рушењу постигнути су хаубицама 155 mm М-1 и ХТ 152 mm М-84. Приликом вертикалног гађања упаљачима подешеним на успорење пројектили су пробијали и по две плоче зграда и експлодирали у подруму. Појединим калибрима (хаубице 122 mm) изазивани су и пожари, и то применом светлећих зрна подешених на ударно дејство, која су била веома ефикасна у шумама и на објектима са запаљивим материјалом. Да би се спречило гашење пожара у току групног гађања испаливан је и понеки тренутно-фугасни пројектил.

У подршци јединица у борбама по граду већи ефекти су постижани посредним гађањем на почетку борби за град него касније, кад је непријатељ углавном боравио у подрумима, импровизованим бункерима и склоништима. Најефикаснија је била плотунска паљба по осматраним циљевима ван заклона, а најслабији резултати постижани су систематским гађањем, јер се одмах после првих пројектила непријатељ склањао на сигурна места.

Артиљеријска ватра је веома успешно коришћена у градским борбама за стално држање непријатеља под ватром, што му је онемогућавало многе активности. Веома ефикасна је била ватра „Огња“ и „Пламена“ по снагама и средствима ван заклона, када је њихово дејство изазивало панику.

Ватра је отварана најчешће плотунима, што се поред наношења губитака веома негативно одражавало на морал непријатеља. Ватра је отварана у свим метеоролошким условима, дању и ноћу. Преовладавајући метод у припреми почетних елемената за гађање била је скраћена

и проста припрема, у неким јединицама искључиво проста припрема. Биле су веома ретке артиљеријске јединице које су примењивале метод потпуне припреме почетних елемената, што значи да су изводиле гађање без претходне коректуре и тако постигале потпуно изненађење. Израчунавање почетних елемената за гађање методом потпуне припреме с урачунавањем метеоролошко-балистичке поправке није примењивано у већини артиљеријских јединица. Због брзине у раду примењивана је скраћена припрема, која је потпуно афирмисана. Метеоролошко-балистичке поправке нису урачунаване углавном због тога што су ретко емитовани метео-ватрени и метео-средњи билтени, а јединице нису имале средстава и опреме за мерење метеоролошких услова, сем приземних. Елементи израчунати применом методе скраћене припреме, с урачунавањем коректурних поправки, били су задовољавајуће тачни.

Руковање артиљеријском ватром углавном је било препуштено командирима батерија (недовољно искусни) и, ређе, командантима дивизиона (сем у бригадној артиљеријској групи), док ватром пука-бригаде скоро да није руковао ниједан командант пука-бригаде непосредно, иако је за то било прилика. За осматрање ватре кориштени су и подаци од командира инжињеријских јединица и ОМЈ којима је раније уручиван план дејства, а они су извештавали о ефикасности ватре, односно о месту пада пројектила. Изостало је емитовање „метео-средњег“ из артиљеријских јединица које су поседовале артиљеријске радарске метеоролошке станице, јер нису знали да их користе.⁷ Чињеница је да је веома мали број артиљеријских јединица ранга дивизиона, и вишег, користио потпуну припрему као основни метод, а у скраћеној припреми у неким јединицама нису кориштени ни приземни метеоролошки подаци. У припреми почетних елемената била је основна комбинована метода просте скраћене припреме.

За руковање ватром артиљерије скоро да хеликоптери нису ни ангажовани, и то због страха од ватре противавионских средстава, а не због тога што их није било. За поједина артиљеријска оруђа у миру није било одређено одступање од почетне брзине (режимирање цеви), а није поштован ни режим паљбе за топове и хаубице, па су због тога отказивали хидроеластични системи, и слично. Посебан проблем било је то што од укупног броја гађаних циљева већина није осматрана. Недовољно су кориштене могућности хаубице за гађање горњом групом углова (вертикално) кориштењем упаљача с успорењем, као и пројектила с близинским и темпирним упаљачима.

Тврдња о великим растурањима на крајњим дOMETИМА у потпуности је оповргнута, што би у будућем раду требало узимати у обзир и при планирању борбених дејстава. Наиме, дејства артиљерије не треба сводити на две трећине дОМЕТА, већ слободно гађати на крајњем дОМЕТУ.

Пошто је подела циљева обављана по артиљеријским групама, истовремено се могло гађати више циљева (2-4) или су све групе биле

⁷ Артиљеријско радарско-метеоролошко одељење у 152. мабр уопште није ангажовано у борби и није емитовало ниједан метео-средњи билтен.

спремне да гађају најмање две трећине циљева истовремено, а за то је ретко било потребе. У току групног гађања елементи су ретко исправљани. За такав облик вођења борбених дејстава остварење ватри групе, па и дивизионих ватри је скоро искључено, јер је ефикасније и рационалније остваривање батеријских ватри. На основу искуства, у оквиру самосталних батерија, а зависно од места, некад из групе појединачна оруђа треба усмерити на више различитих праваца и према потреби остваривати ватре, нарочито кад постоји потреба за непрекидним ватреним осматрањем на већој површини, односно у захвату више праваца и на већој дубини.

Ноћу су оствариване углавном планске и унапред припремљене ватре, које, начелно, нису осматране. Неке јединице су ноћу откривале и одређивале место циља помоћу секундомера, који је кориштен и за руковање ватром. У ноћним условима успешно је кориштен и ласерски мерач даљине, али је тих примера и искустава мало у односу на ангажовану артиљерију. Приликом управљања и руковања ватром није се увек придржавало начела изненађења, тачности, ефикасности и економичности због неправилног избора метода припреме почетних елемената и непознавања одредаба Артиљеријског правила гађања.

Коректура према измереним одступањима погодака у већини јединица била је једини начин коректуре, али је зато коректура на циљеве у близини властитих снага била прави изазов за већину старешина. Међутим, само је мањи број старешина, и то оних одважних, успешно спроводио. Пренос ватре на топографско-геодетској основи за одређивање поправљених почетних елемената после завршене коректуре на претходно гађани циљ није уопште примењиван. Одређивање коректурних поправки добијених коректуром на један или више репера и примена коректурног оруђа остали су само у домену теорије, иако је било много прилика за њихову примену. Разлог за то је искључиво непознавање АПГ⁸ и немарност. Од ватрених задатака групним гађањем обављани су само неутралисање и запречавање, и делимично ометање и рушење.

Има различитих мишљења о утрошку муниције: од мишљења да је расипана до мишљења да је чувана и рационално кориштена. Међутим, артиљеријска муниција није планирана и трошена према нормама утрошка пројектила (прилог бр. 10 АПГ), већ паушално, углавном према одлуци команданата опште војне јединице.

Закључак

На основу искуства из употребе артиљерије у рату вођеном 1991. године на простору претходне Југославије, требало би:

– сва позитивна искуства уградити у акта командовања, а по

⁸ Почетком 1991. године изашло је ново артиљеријско правило гађања, а ратна дејства су била добра прилика да се оно провери у пракси. На жалост, то није урађено. Неке артиљеријске јединице нису ни знале да је изашло ново АПГ, иако је правовремено упућено у јединице.

потреби и у борбена правила и упутства, као и у планове и програме обуке војника и питомаца војних школа и академија;

- обезбедити употребу и груписање артиљерије према начелима употребе и борбеним правилима;

- посебну пажњу посветити правилном избору старешина за дужности командира батерија, командира у артиљеријско-извиђачком дивизиону, командно-извиђачким батеријама и рачунарским одељењима;

- артиљерију планирати према борбеним правилима, а ватром управљати и руковати према Артиљеријском правилу гађања;

- одређивати задатке артиљерије према циљу и њеним могућности-ма, и усклађивати их с дејством јединица које подржава;

- често премештати артиљерију у борби, за шта је неопходно одредити и инжењеријски уредити више рејона ВП, командна места и осматрачнице;

- јединице „Р“ класификације, након завршене мобилизације, упућивати у очекујуће рејоне на обуку у трајању 10–15 дана, па их тек након обуке уводити у борбу;

- да тежиште у обуци резервног састава буде на обуци командира одељења, командира водова, командира батерија и критичних специјалности;

- попунити јединице савременим средствима за израчунавање почетних елемената;

- команде и јединице правовремено извлачити из касарне и спречити да дође до блокаде, а ако и поред тога јединице и команде дођу у ситуацију да су блокиране, тежити да се блокада што пре отклони;

- премештање изводити плански, на нивоу бригада – пук по дивизионима, а за обезбеђење у току премештања ангажовати, поред сопствених снага, и јединице које артиљерија подржава и војнотериторијалне јединице;

- метеоролошке, фотограметријске и звуковне јединице што пре попунити „потрошним материјалом“ (траке, фото-папир, фиксир, алу-минијум итд.). Недостатак тог материјала треба третирати као недостатак муниције за оруђа, јер има такав значај за те јединице;

- много већу пажњу посветити организацији садејства, сарадњи и прикупљању обавештајно-извиђачких података и извештавању;

- на основу искуства, обавити одговарајуће измене у формацији органа артиљерије и артиљеријских јединица.